

УДК 338.242.2

Лойко В. В.,*кандидат економічних наук, докторант Київського національного університету технологій та дизайну*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті розглянуто сучасні тенденції та проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку регіонів України, проаналізована ефективність реалізації державної політики у сфері інвестицій та інновацій у контексті забезпечення економічної безпеки регіонів

Ключові слова: *регіон, інвестиції, інновації, розвиток, державне регулювання, економічна безпека.*

В статье рассмотрены современные тенденции и проблемы инвестиционно-инновационного развития регионов Украины, проанализирована эффективность реализации государственной политики в сфере инвестиций и инноваций в контексте обеспечения экономической безопасности регионов.

Ключевые слова: *регион, инвестиции, инновации, развитие, государственное регулирование, экономическая безопасность.*

In article modern lines and problems of investment and innovative development of regions of Ukraine are considered, efficiency of realisation of a state policy in sphere of investments and innovations in a context of maintenance of economic safety of regions is analysed

Keywords: *region, investments, innovations, development, state regulation, economic safety.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації та циклічності кризових явищ у світовій економіці будь-яка політика держави будується диференційовано в регіональному аспекті. Уряд України поставив за мету трансформацію всього спектру економічних можливостей держави на інноваційній основі. Проте держава зіткнулась з великою кількістю суперечностей, які виникають саме на регіональному рівні. Таким чином регіональна політика та регіональний інноваційний розвиток набувають особливого статусу провідника економічних державних реформ. Існує певний розрив між практичним втіленням інноваційного розвитку економіки регіонів країни та науковим забезпеченням цих процесів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання інноваційного розвитку регіонів та формування їх конкурентоспроможності знайшли відображення в роботах класиків: А. Маршалла, М. Потера, А. Сміта, Й Шумпетера та М. Туган-Баранівського. Теоретичні й прикладні аспекти активізації інноваційної діяльності на державному та регіональному рівні дослідженні в працях вітчизняних і зарубіжних вчених: О. І. Амоші, А. Ачкасова, В. Гейця, А. Гречан, З. Герасимчук, М. Денисенка, М. Кизима, Г. Ковалевського, Ю. Котельнікова, М. Чумаченка, Л. Шутенка та інших вчених. Проведеними дослідженнями запропоновано методологічні розробки щодо напрямів розвитку регіонів, оцінки їх конкурентоспроможності, базові орієнтири для оцінки економічного потенціалу. Проте в цілому проблема інноваційного розвитку регіонів як основи їх соціально-економічного розвитку в контексті забезпечення економічної безпеки залишається відкритою.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є дослідження сучасних тенденцій та проблем інноваційно-інвестиційного розвитку регіонів України та аналіз ефективності реалізації державної політики у сфері інвестицій та інновацій у контексті забезпечення економічної безпеки регіонів.

Виклад основного матеріалу. Сучасна економічна теорія інноваційної розвитку ґрунтується на таких методологічних принципах: наукові розробки та інновації є головним фактором економічної динаміки; знання відіграють відчужу роль в економічному розвитку країни.

Серед пріоритетів, які підсилюють значення безпечного соціально-економічного розвитку регіону, як системи, можна виділити такі: 1) розмежування функцій між центром та регіонами у процесах технологічного відновлення економічної сфери регіонів на інноваційній основі; 2) розвиток та вдосконалення регіональної інноваційної інфраструктури; 3) покращення інформаційно-технологічного забезпечення провайдингу інновацій; 4) розробка та впровадження заходів щодо стимулювання інноваційної діяльності на підприємствах, в наукових установах та вищих навчальних закладах регіону; 5) розвиток територіальних моделей науково-виробничих систем; 6) використання приватно-державного партнерства як однієї із форм ефективної розробки та впровадження інноваційних проектів.

Об'єктивними передумовами до переходу на інноваційний шлях розвитку економіки регіонів є наявність на території регіонів вищих навчальних закладів, наукових установ, високотехнологічних підприємств та високий освітній рівень населення і його здатність освоювати нові знання. За аналізом статистичних даних щодо динаміки спеціалістів з науковими ступенями [1] можна дійти таких висновків. Загальна кількість спеціалістів

вищої кваліфікації зросла за останні три роки: докторів наук на 7,24%, кандидатів наук на 4,69%. Кількість спеціалістів, які мають вчене звання академіка, зменшилась: докторів наук на 0,60%, кандидатів наук на 7,81%. Кількість спеціалістів, які мають вчене звання члена-кореспондента серед докторів наук зросла на 2,07%, серед кандидатів наук зменшилась на 6,05%. Кількість докторів наук, які мають звання професора, збільшилась на 3,93%, а кількість кандидатів наук, які мають звання професора, зменшилась на 2,07%. Кількість докторів наук, які мають звання доцента, збільшилась на 28,21%, а кількість кандидатів наук, які мають звання доцента, збільшилась тільки на 1,12%. Кількість докторів наук із званням старшого наукового співробітника збільшилась на 1,60%, а кандидатів наук із званням старшого наукового співробітника, зменшилась на 6,26%. Підбиваючи підсумок, можна зазначити позитивну тенденцію до зростання кількості спеціалістів вищої кваліфікації, з науковими ступенями доктора та кандидата наук. Зменшення кількості кандидатів наук із званням старшого наукового співробітника частково пояснюється тим, що протягом останніх трьох років кількість кандидатів наук, які виконують наукові та науково-технічні роботи в наукових організаціях, зменшилась на 1 000 осіб або на 5,85%, а кількість докторів наук залишилась постійною на рівні 4 400 осіб. У порівнянні з 1990 р. загальна кількість працівників наукових організацій в 2011 р. зменшилась на 359 500 і становила 134 700 осіб, що дорівнює 27,25% від рівня 1990 р. Аналіз динаміки кількості вищих навчальних закладів I-II та III-IV рівнів акредитації [1] дозволяє дійти висновків щодо нерівномірного розташування навчальних закладів за регіонами та загальної тенденції щодо зменшення кількості навчальних закладів за останні роки. За останні п'ять років кількість навчальних закладів I та II рівнів акредитації зменшилась на 17,33%, а III та IV рівнів акредитації не змінилась. За досліджуваний період кількість навчальних закладів I та II рівнів акредитації зменшилась у всіх регіонах України. Найбільше скорочення відбулось у таких областях: Черкаській (38,09%), Хмельницькій (33,34%), Львівській (33,33%), Запорізькій (30,43%), Чернігівській (23,81%). Кількість навчальних закладів III та IV рівнів акредитації зменшилась у 7 областях: Тернопільській (27,27%), Львівській (21,43%), Житомирській (20,0%), Запорізькій (16,67%), Полтавській (12,5%), Івано-Франківській (11,11%) та зросла в 6 областях: Київській (40,0%), Закарпатській (20,0%), Херсонській (16,67%), Автономній Республіці Крим (7,69%), Одеській (4,54%), м. Києві (9,23%).

Суперечності, які мають місце в економічних інтересах держави та регіонів і регіонів та видів діяльності, сприяють виникненню деструктивних чинників, які, своєю чергою, сприяють дивергенції регіональної економіки. З іншого боку, нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів та неоднакова забезпеченість ресурсами регіональних економічних систем сприяє розвитку все більшого рівня нерівномірності. Динаміка інноваційно активних промислових підприємств за регіонами не має позитивної тенденції до зростання, рівень інноваційно активних підприємств у всіх сферах діяльності залишається стабільно низьким і не перевищує 14% від загальної кількості промислових підприємств. Аналіз кількості надходження заявок на винаходи та корисні моделі в розрізі регіонів [2] надає можливість дійти таких висновків: найбільша питома вага припадає на м. Київ (29,5% від всієї кількості заявок), на другому місці за кількістю – Харківська область (14,4%), далі – Донецька (7,8%), Дніпропетровська (7,1%), Вінницька (5,2%), Луганська (4,5%); Одеська (4,2%). Запорізька (3,4%), Полтавська (2,0%). У 10 областях цей показник перевищує 1%, а в 7 областях навіть не доходить до 1%. Проведений аналіз підтверджує, що інновації активно розробляються і впроваджуються в індустріально-розвинених регіонах.

Забезпечити національну безпеку за рахунок безпечного соціально-економічного розвитку регіонів можна тільки на основі збереження та примноження наукового потенціалу регіонів, переходу до ресурсозберігаючих та ощадливих технологій, впровадження інновацій для виробництва наукоємної продукції та підвищення конкурентоздатності регіонів. В індустріальних регіонах країни вживаються спеціальні заходи щодо збереження та примноження науково-технічного потенціалу регіону.

Уряд України намагався стимулювати інноваційний розвиток регіонів шляхом надання певних економічних привілеїв різним регіонам. Так, з 1992 р., згідно з відповідним законом, було створено декілька вільних економічних зон. У 1998–1999 рр. з'явився інший тип інноваційної інфраструктури – території пріоритетного розвитку (ТПР). До кінця 1999 р. було створено одинадцять вільних економічних зон (ВЕЗ) та 72 ТПР. Другий напрям підтримки інноваційної активності регіонів було спрямовано на створення спеціальних підпрограм у межах програм регіонального розвитку. Елементи інноваційної регіональної структури створюються більшої мірою за рахунок коштів державного бюджету. В окремих регіонах було сформовано промислові кластери. Першим промисловим кластером України був кластер “Поділля перший” створений у 1998 р. в Хмельницькому регіоні. Він допомагав своїм 24 членам-підприємствам, Політехнічному інституту, двом коледжам та декільком сервісним компаніям отримувати та поширювати інформацію про інновації та встановлювати контакти з потенційними покупцями з інших регіонів України та зарубіжжя. Згідно з Наказом Кабінету Міністрів України, два кластери були легалізовані та одержали підтримку у 2010 р. Вони об'єднали дрібні підприємства побутового обслуговування, народного промислу та у сфері туризму: кластер “Сорочинський ярмарок”

у Полтавському регіоні та кластер "Сузір'я Карпат" в Івано-Франківському регіоні. Зараз ведеться підготовка нормативного акту про підтримку кластерів в Україні, який повинен бути затверджений на рівні центральних органів влади України. Ці кластери є прикладом впровадження організаційних інновацій на території регіону. На жаль, немає достатньої інформації про практичну діяльність цих кластерів за останні роки, щоб дійти висновку про успішність або невдачу проекту.

Елементи інноваційної підтримки нерівномірно розподілені по регіонах країни. Наприклад, нараховується 16 технопарків, створених згідно із Законом "Про технопарки", та 13 технопарків іншої категорії, які сконцентровані у 10 регіонах, у той час як 26 регіонів не мають технопарків узагалі. Практика діяльності технологічних парків доводить, що 90 відсотків інноваційних продуктів одержуються трьома технопарками, створеними на базі економічних інститутів: Інституту електрозварювання імені Є. О. Патона (Київ), Інституту монокристалів (Харків), Інституту фізики напівпровідників ім. Лошкарьова (Київ). У 2010 році реально функціонували лише 8 із 16 створених технопарків ("Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона", "Вуглемаш" та "Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка" та інші). У стадії реалізації знаходилося 10 проектів технопарків (у порівнянні: в 2005 р. розглянуто 51 проект технопарків, в 2006 р. – 31 проект, в 2007 р. – 24 проекти).

Аналіз функціонування технологічних парків як інноваційних структур засвідчує про суттєве зниження у 2008–2010 роках динаміки їх розвитку [10]. За проведеним аналізом статистичних даних можна дійти таких висновків. Сума інвестицій у технопарки в 2010 р. сягнула 55,1 млн грн, що на 57,19% менше, ніж у 2004 р. Обсяг реалізованої інноваційної продукції збільшився в 2010 р. в 2,22 раза в зрівнянні з 2004 р., але треба зауважити, що обсяги реалізації цієї продукції за досліджуваний період на зовнішньому ринку зросли в 6,66 раза, в той час як обсяги реалізації на внутрішньому ринку становили всього 35,16%. Кількість робочих місць в 2010 р. сягнула всього 69,97% від показника 2004 р.

Реалізація державної політики у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності забезпечується Державним агентством з інвестицій та управління національними проектами України (Держінвестпроект України), діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України. Держінвестпроект України реалізує державну політику у сфері інвестиційної діяльності та забезпечує управління Національними проектами, до яких зараховано стратегічно важливі проекти, спрямовані на технологічне оновлення та розвиток базових галузей реального сектора економіки. Національними проектами вважаються масштабні економічні проекти, які мають стратегічне значення для цілих галузей української економіки, спрямовані на вирішення окремих соціальних проблем або радикальне економічне оновлення цілих регіонів [3]. До національних проектів належать такі [4]: "LNG-Термінал", "Повітряний експрес", "Нове життя", "Місто майбутнього", "Олімпійська надія – 2022", "Технополіс", "Енергія природи", "Відроджене скотарство", "Зелені ринки", "Відкритий світ", "Якісна вода", "Чисте місто", "Індустріальні парки", "Вчасна допомога", "Зерно України", "Енергія біомаси", "Теплий дім". Більшість національних проектів реалізується на новій моделі державно-приватного партнерства, базовими принципами якого є пріоритет інвестиційних коштів над бюджетними.

Нормативними документами [3] Держінвестпроект України визначено основним відповідальним за реалізації Інвестиційної реформи в Україні, яка покликана: 1) радикально змінити процедури адміністрування державних видатків розвитку; 2) використовувати обмежений ресурс держави як засіб для партнерства з приватним капіталом; 3) створити необхідну інфраструктуру для залучення інвестицій; 4) створити умови для радикального збільшення притоку інвестицій.

Регіональні центри з інвестицій та розвитку створено в усіх регіонах України, вони є державними бюджетними установами. Регіональні центри – основна точка опори, а також перший контактний пункт для потенційних інвесторів. Вони формують та адмініструють бази інвестиційних пропозицій та проектів регіону. У регіонах у рамках національних програм реалізуються інвестиційні проекти із залученням іноземних або вітчизняних інвесторів. Наприклад, у Донецькій області, на етапі розробки знаходиться 12 інвестиційних проектів із різним обсягом інвестицій від 2 млрд дол. США до 100 тис. дол. США [5]. Перевагами регіональних центрів є такі: створення Єдиного інвестиційного вікна – механізму, за допомогою якого значно скорочується шлях інвестора до інвестиційних об'єктів українського ринку; створення Біржі проектів – бази даних кращих інвестиційних можливостей в Україні; активного просування кращих галузевих та регіональних проектів.

Важливим чинником активізації інноваційної діяльності в регіонах є мотивація інтелектуальної праці робітників. Діюча в інноваційній сфері оплата праці вичерпала свої можливості. Вартість інтелектуальної праці на сьогодні в Україні значно менша ніж в інших країнах. На підприємствах, які здійснюють інноваційну діяльність, особливу увагу треба приділяти матеріальному стимулюванню робітників. Вступ України до СОТ та збільшення обсягів експортних операцій вдвічі за останні 8 років потребують від вітчизняних промислових підприємств підвищити конкурентоспроможність їхньої продукції на основі активізації інноваційної діяльності.

Провідні позиції у рейтингу конкурентоспроможності регіонів України займають переважно індустріально розвинені регіони, зокрема: м. Київ, Дніпропетровська, Львівська, Закарпатська, Донецька, Харківська області. Найнижчі рейтингові позиції у Волинській, Рівненській, Івано-Франківській, Житомирській та Вінницькій областях [7]. За рівнем інноваційної діяльності Київ залишається лідером серед регіонів України. Три чверті усіх зареєстрованих технопарків України розташовано на території Києва. Кількість дослідників на 1 000 осіб економічно активного населення у Києві більш ніж у 120 разів вища, ніж у Хмельницькому регіоні, який займає останнє місце за цим показником. Київ не має спеціальної інноваційної програми, але має спеціальну програму з промислового розвитку на інноваційній основі на 2006–2011 рр.

Висновки. У сучасному світі в умовах глобалізації економічних процесів якість управління інноваційними процесами та їх державне стимулювання стали визначальним чинником конкурентоспроможності країни та регіонів та основою їх розвитку на засадах економічної безпеки. Безперервна трансформація органів державного управління науково-технічною та інноваційною діяльністю, скорочення чисельності працівників наукових організацій та кількості вищих навчальних закладів погіршили стан інноваційної сфери та інноваційної культури. Критична ситуація в інноваційній сфері потребує розробки сучасної державної політики, яка б забезпечувала б суттєвий вплив інновацій на прискорення економічного зростання країни та регіонів на засадах економічної безпеки.

Література:

1. Державний комітет статистики України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Державний департамент інтелектуальної власності. Звіт за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу до : www.sdip.gov.ua.
3. Про державне агентство з інвестицій та управління Національними проектами України: Указ Президента України № 583/2011 від 6.04.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Державне агентство з інвестицій та управління Національними проектами України: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrproject.gov.ua/
5. Донецький регіональний центр з інвестицій та розвитку Державного агентства з інвестицій та управління Національними проектами України: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: investukraine.com/.../2165-donets'k-regional-center-for-investment-...